

УДК 368.54:634.1.076:634.7
© 2012

І.А. Сало,
кандидат
економічних наук

*Інститут садівництва
НААН*

СТРАХУВАННЯ ВРОЖАЮ БАГАТОРІЧНИХ НАСАДЖЕНЬ

Розкрито сучасний стан та визначено проблеми розвитку ринку страхування врожаю багаторічних насаджень в Україні. Проаналізовано особливості страхування агроризиків у світі.

Виробництво плодової продукції характеризується високими агрокліматичними ризиками втрати врожаю. До основних з них належать заморозки під час квітання, спека, що призводить до осипання зав'язі і зменшення закладання бруньок під урожай наступного року, посуха, град, морози, повені тощо. Частота ушкоджень плодкових культур різняться за їх видами та ризиками. Скажімо, абрикос є найбільш чутливою культурою щодо заморозків. Частота його ушкодження — 1 раз у 4–5 років залежно від природно-кліматичних зон України, у Криму — через 1 рік. Яблуна, груша, вишня, черешня, алича — витриваліші, ушкоджуються 1 раз у 8–10 років. Слід зазначити, що ці ушкодження на їхню врожайність впливають по-різному. Так, ушкодження квітів та зав'язі на 50–60% істотніше впливає на формування врожаю кісточкових культур, ніж яблуні.

Частих ушкоджень зазнають багаторічні насадження від несприятливих чинників довкілля в умовах вирощування у відкритому ґрунті, що свідчить про необхідність розвитку страхування врожаю за всіх форм господарювання. Страхування врожаю плодкових насаджень в Україні поки що залишається практично нерозвиненим, тому вивчення механізму страхування агроризиків є актуальним.

Питання розвитку ринку агрострахування врожаю сільськогосподарських культур досліджували О.Є. Гудзь, Л.М. Гутко, М.Я. Дем'яненко, Ю.Я. Лузан, О.М. Калашніков, А.В. Кириченко, С.А. Навроцький та ін. Однак через специфіку страхування в сільському господарстві мало уваги приділено проблемам розвитку ринку страхування багаторічних насаджень не лише в агроформуваннях, а й у господарствах населення.

Мета досліджень — аналіз розвитку страхування врожаю плодкових культур в Україні та світі.

Методика досліджень. У дослідженнях керувалися методичними рекомендаціями страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень [1].

Результати досліджень. З метою створення сприятливих умов для страхування врожаю сільськогосподарських культур та багаторічних насаджень Кабінетом Міністрів України було ухвалено Постанову «Про затвердження по-

рядку і правил проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень державними сільськогосподарськими підприємствами, врожаю зернових культур і цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності» від 11.07.2002 р. № 1000, в якій чітко розкрито механізм страхування врожаю державними підприємствами, зазначено величину страхового покриття (70%) та максимальні розміри страхових тарифів (у межах 8–9% страхової суми) залежно від регіону, де стався випадок, що підлягає страхуванню.

Однак у 2002 р. частка договорів страхування сільськогосподарських ризиків становила всього лише 15% від усіх договорів, укладених страховими компаніями. Це пояснюється тим, що законодавством не передбачено відповідальності за ухилення від страхування за обов'язковими видами. Згідно з ухваленим Законом України «Про державну підтримку сільськогосподарства України» від 24.06.2004 р. №18/77-IV упродовж 4-х років виділяли кошти з бюджету для відшкодування 50% страхових платежів підприємств; у 2005 р. — 5,4 млн грн, 2006 р. — 10, 2007 р. — 47,8, 2008 р. — 72,3 млн грн. З 2009 р. за цим напрямом коштів не надавали. Варто зауважити, що впродовж зазначених років агроризики під час вирощування багаторічних насаджень не страхували. Тому втрата чинності Постанови № 1000 від 08.09.2010 р. ніяк не впливала на цей сектор. Така ситуація пояснюється тим, що кожного року кількість садівницьких підприємств скорочується через їхню збитковість. Так, у 2010 р. порівняно з 2006 р. їх кількість зменшилася в 1,5 раза — до 410. З них частка державних підприємств становила всього лише 10%, або 41. Збитковими у 2010 р. стали 188 підприємств, зокрема 26 державних. За таких умов примушувати державні підприємства до обов'язкового страхування врожаю недоречно. Навіть якщо припустити, що держава сплатила б 50% страхових премій, то все одно решта внеску товаровиробників плодів, зокрема у 2007 р., становила б 22% від прибутку підприємства на 1 га, а це 337 грн. Така висока ймовірна частка страхових внесків у фінансовому результаті — одна з причин ухилення промис-

лових підприємств від страхування. Іншими чинниками є: часте недотримання агротехнічних вимог у вирощуванні плодів, необізнаність та недовіра до сфери страхування, несвоєчасна і неповна сплата компенсацій страховими агентами, нестача інформації про діяльність страхових компаній, кваліфікованих спеціалістів зі страхування агроризиків, єдині підходи до розрахунку страхових тарифів, забюрократизованість та невчасність державних виплат страхувальникам тощо. До того ж страхові компанії неохоче страхують урожай багаторічних насаджень через їхню недостатню технічну спроможність, занепад промислового садівництва та складність в оцінці завдань збитків, що сталися не з вини самих товаровиробників плодів.

В Україні впродовж 2005–2008 рр. кількість страхових компаній, задіяних в агрострахуванні, становила 33–62, а в 2009 р. після припинення державного субсидування їх залишилося 16. Найвідомішими є: «Українська аграрно-страхова компанія», «Оранта», «Уніка», СГТАС, «Інго-Україна», «Провідна», «Брокбізнес» [2]. При цьому договори індексного страхування пропонували 4 страхові компанії — СК «Галактика», ЗАТ СК «ТАС», СК «Оранта-Лугань» і ЗАТ СК «Моноліт».

09.02.2012 р. було ухвалено Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» № 4391-V, який набрав чинності з 1 липня 2012 р. У розділі 8 цього закону зазначається про скасування розділу 3 «Державне регулювання ринку сільськогосподарського страхування» Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», де йшлося, зокрема в ст. 11, про 50%-ве відшкодування страхових внесків підприємств.

Позитивним у цьому нормативному акті є те, що за встановлення страхової вартості врожаю ціна одиниці вирощеної продукції розраховуватиметься центральним органом виконавчої влади і диференціюватиметься за видами продукції, регіонами, природно-економічними зонами, про що йдеться в ст. 7, п. 4. До цього в розрахунках використовували ціну 1 ц продукції, що склалася минулого року. Це особливо важливо під час страхування врожаю плодів насаджень, адже їх розміщення, урожайність, пропозиція, попит, видова структура істотно різняться за регіонами та зонами. На формування цін різних видів плодів також істотно впливають сезонність та обсяги імпорتنих поставок. Ціна практично є основним регулятором важелем, який може вплинути на розвиток страхового ринку врожаю багаторічних насаджень.

За встановлення страхового платежу відсоток страхового покриття зумовлюватиметься в

договорі, тобто він не є фіксованим, а страховий тариф визначатиметься Мінагрополітики України по регіонах разом з Аграрним страховим пулом (АСП), що сприятиме його зменшенню для галузі садівництва.

Законом також передбачено, що державна підтримка при страхуванні надаватиметься лише компаніями, які є членами АСП. У разі виникнення непередбачених обставин, коли страховики пулу не зможуть компенсувати збитки за договорами, передбачено створення фонду покриття катастрофічних ризиків. Джерелом формування страхового фонду є відрахування членів пулу з отриманих страхових премій у розмірі не більше 5%. І лише за нестачі коштів страхового фонду держава може надати пулу бюджетну позику. Тобто держава законодавчо обґрунтовано здала свої позиції щодо безповоротного субсидування 50% страхових платежів і практично переклала всі фінансові питання на самих страхувальників. Якщо виникне значна заборгованість фонду перед державою, страхові тарифи переглядатимуться в бік підвищення.

З метою встановлення рівня витрат страхування врожаю плодоягідних культур для сільськогосподарських підприємств за різного покриття збитку, прорахуємо 2 умовні моделі, використовуючи нормативні показники та дані Держкомстату України (табл. 1, 2).

У розрахунках використано еквівалентні ціни, що визначають норму прибутку на 15% і порівняно помірний страховий тариф у розмірі 5%. Для порівняння страхових платежів за різного страхового покриття розрахунки здійснювали за 3-ма варіантами — при покритті на 50%, 70 та 90%.

У табл. 1 частка страхового платежу у витратах на 1 га плодоягідних насаджень за страхового покриття 50% становила 3,2–4,4%, 70% — 4,4–6% та 90% — 5,6–7,6%. Такий рівень витрат забезпечує рентабельність для плодів у межах 45–50%, ягід — 30–35%. При розрахунках, де використано фактичні показники (табл. 2), частка у витратах практично за всіма варіантами страхового покриття була вдвічі вищою і становила при 50% — 2,2–10,3%, 70% — 3,1–14,9, 90% — 3,9–18,4%. Це свідчить про низький рівень витрат на 1 га плодоносних насаджень і відповідно про порушення технологій виробництва, що призводить до значного зниження врожайності — у 7–14 разів порівняно з нормативною. Відтак рентабельність для плодів становила лише 15%, ягід — 14%.

За таких умов у найближчій перспективі не слід очікувати істотних зрушень у розвитку страхування врожаю плодоягідних культур садівницькими підприємствами навіть після зміни законодавства у 2012 р. Це спонукає до пошу-

1. Модель страхування врожаю багаторічних насаджень сільськогосподарськими підприємствами України

Культура/схема садіння, м ²	Нормативна врожайність, ц/га	Еквівалентні ціни на 2011 р., грн/ц*	Страхова вартість, грн/га	Страховий платіж, грн/га	Частка страхового платежу у витратах на 1 га, %
Страхове покриття	—	—	—	50	50
Яблука (4×2)	250	732	183000	6405	4,4
Яблука (5×3)	200	855	171000	5985	4,2
Слива (6×3)	130	1044	135720	4750	4,1
Суниця (0,8×0,2)	120	1203	144360	5053	3,2
Чорна смородина (3×0,5)	100	1403	140300	4911	3,4

* Розраховано за даними власних досліджень автора.

2. Модель страхування врожаю багаторічних насаджень сільськогосподарськими підприємствами України*

Культура	Урожайність у середньому за 2006–2010 рр., ц/га	Ринкові ціни 2011 р., грн/ц	Страхова вартість, грн/га	Страховий платіж, грн/га	Частка страхового платежу у витратах на 1 га, %
Страхове покриття	—	—	—	50	50
Яблука (схема садіння 4×2)	36,9	912	33630	1177	10,3
Яблука (схема садіння 5×3)	29,5	912	26904	942	7,3
Слива	10,1	1180	11918	417	4,0
Суниця	49,1	2677	131441	4600	11,1
Чорна смородина	7,1	2830	20093	703	2,2

* У розрахунках використано дані Держкомстату України.

ку механізмів стимулювання страхування врожаю багаторічних насаджень через удосконалення страхових механізмів держави, виробництва і маркетингової політики підприємств.

В умовах переважного виробництва плодів господарствами населення упродовж тривалого періоду їх частка становить 83–87%, є необхідність у формуванні страхового механізму для цієї категорії господарств.

Загалом на користь розвитку страхового ринку в садівництві свідчить досвід інших країн світу. Моделі страхування в сільському господарстві різняться лише за мірою участі держави. Так, у Греції система страхування є переважно державною. Державні органи збирають страхові внески, адмініструють програми і гарантують покриття збитків. В Іспанії та Португалії ефективно працюють системи, засновані на тісному співробітництві держави та приватного сектору, в яких держава відіграє важливу роль, надаючи субсидії для страхових премій та перестраховання. Відзначимо, що саме в Іспанії найбільший сектор агрострахування в Європі та 3-й у світі після США та Канади. Серед багаторічних насаджень у цій країні страхують 83–85% урожаю плодів, 100 — бананів, 40 — винограду та 40% — цитрусових. В Італії, Франції, Австрії та Німеччині переважає при-

ватне страхування аграрних ризиків. Однак надання державних субсидій на страхові премії в кожній країні своєрідне. Зокрема, в Німеччині не надають жодних субсидій, в Італії їх сума є значною [4]. У країнах ЄС страхові субсидії на покриття збитків від стихійного лиха становлять 30–100%, градобною — до 50% [3].

Слід відзначити, що за підвищення державних страхових премій чи зменшення страхових тарифів внески сільськогосподарських підприємств зменшуються, але кількість тих, хто бажає застрахувати врожай, може зрости. Скажімо, у Росії в 2008 р. зі збільшенням бюджетного фінансування для страхування агроризиків у 17 разів порівняно з 2002 р. (до 3,4 млрд руб.) кількість страхових компаній у цій сфері зросла в 4 рази — до 69, а кількість господарств, які застрахували врожай, — у 3 рази — до 10143 [5]. В Україні також спостерігається така залежність. Доки держава впродовж 2005–2008 рр. субсидувала 50% страхових премій, обсяги страхування зростали, а впродовж останніх 3-х років процес уповільнився. Так, у пік державної підтримки в 2008 р., коли було виплачено 72,3 млн грн, площа застрахованих посівів сягала 8% від загальної, а після припинення фінансування ця частка скоротилася до 3–4%.

Висновки

За низького рівня промислового вирощування плодів і постійної нестачі обігових коштів змін у розвитку ринку страхування врожаю багаторічних насаджень поки що не передбачається. Заслуговує на увагу детальніша розробка механізму страхування для госпо-

дарств населення, які вже впродовж десятиріч вважаються основними виробниками плодової продукції. Досвід страхування врожаю багаторічних насаджень у світі підтверджує необхідність істотної державної підтримки цього напрямку.

Бібліографія

1. Дем'яненко М.Я. Методичні рекомендації по страхуванню сільськогосподарських культур з державною підтримкою/Дем'яненко М.Я., Гудзь О.Є., Навроцький С.А. — К.: ННЦІАЕ, 2009. — 134 с.
2. Калашніков О.М. Розвиток ринку агрострахування в Україні/Калашніков О.М.//Економіка АПК. — 2012. — № 1. — С. 54–57.
3. Навроцький С.А. Страхування врожаю сіль-

- ськогосподарських культур і багаторічних насаджень: Методичні рекомендації/Навроцький С.А., Брязгун Н.П., Гаврилюк В.М. та ін. — К.: ІАЕ УААН, 2000. — 68 с.
4. Портал о сельскохозияственном страховании. — Режим доступу: <http://www/agroinsurance.com>
5. Режим доступу: <http://www.finiz.ru>